

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ У ФУНКЦІОНУВАННІ ФІНАНСОВОГО РИНКУ

© 2020 МЕЛЬНИК В. М., ЖИТАР М. О.

УДК 338.71

JEL Classification: E50; G21

Мельник В. М., Житар М. О.

Банківська система України у функціонуванні фінансового ринку

Метою статті є дослідження банківської системи України у функціонуванні фінансового ринку. Здійснено аналіз макроекономічних показників, які основані на даних Національного банку України і Міністерства фінансів України. Визначено, що на сьогодні розвиток банківської сфери України багато в чому визначається економічним ростом країни та положенням на міжнародних фінансових ринках. Обґрунтовано, що поліпшення кількісних та якісних властивостей розвитку фінансового сектора в цілому є важливою умовою державного регулювання фінансової системи України, що передуює прийняттю ефективних і адекватних управлінських рішень з метою знаходження підходів і правильних методів на етапі інтеграційних процесів з урахуванням труднощів зовнішнього фінансового середовища. Доведено, що українська банківська сфера поетапно інтегрується в міжнародну банківську систему та формує власну модель розвитку, яка зобов'язана цілком застосувати потенційні можливості України у фінансовій глобалізації. Виділено тенденції в банківській галузі України: відбудова прибуткової діяльності банків (в загальному по системі); збільшення Національним банком облікової ставки, яка призвела до збільшення привабливості вкладень у державні облигації і депозитні сертифікати НБУ; повільні темпи кредитування бізнесу; швидкий розвиток споживчого кредитування домогосподарств. Зроблено висновок, що найголовнішими важелями утримання зростання економіки у 2019 році можна вважати жорстку монетарну політику, стриману фіскальну політику, прогнозоване зменшення врожаю зернових і зниження обсягів світової торгівлі, зокрема, внаслідок дії протекціоністських заходів.

Ключові слова: банківська система, фінансовий ринок, фінансове середовище, монетарна політика, фіскальна політика, макроекономічні показники.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2020-1-257-266>

Рис.: 5. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 15.

Мельник Віктор Миколайович – доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана (просп. Перемоги, 54/1, Київ, 03057, Україна)

E-mail: melnik_viktor@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7439-1564>

Житар Максим Олегович – кандидат економічних наук, доцент, заступник директора Навчально-наукового інституту фінансів, банківської справи Університету державної фіскальної служби України (вул. Університетська, 31, корп. В, Ірпінь, 08201, Україна)

E-mail: zhytarmaksym@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3614-0788>

УДК 338.71
JEL Classification: E50; G21**Мельник В. Н., Житарь М. О. Банковская система Украины в функционировании финансового рынка**

Целью статьи является исследование банковской системы Украины в функционировании финансового рынка. Осуществлен анализ макроэкономических показателей, основанных на данных Национального банка Украины и Министерства финансов Украины. Определено, что на сегодняшний день развитие банковской сферы Украины во многом определяется экономическим ростом страны и положением на международных финансовых рынках. Обосновано, что улучшение количественных и качественных свойств развития финансового сектора в целом является важным условием государственного регулирования финансовой системы Украины, предшествующим принятию эффективных и адекватных управленческих решений с целью нахождения подходов и правильных методов на этапе интеграционных процессов с учетом трудностей внешней финансовой среды. Доказано, что украинская банковская сфера поэтапно интегрируется в международную банковскую систему и формирует собственную модель развития, которая должна полностью применить потенциальные возможности Украины в финансовой глобализации. Выделены тенденции в банковской отрасли Украины: восстановление прибыльной деятельности банков (в общем по системе); увеличение Национальным банком учетной ставки, которая привела к увеличению привлекательности

UDC 338.71
JEL Classification: E50; G21**Melnyk V. M., Zhytar M. O. The Banking System of Ukraine as Part of the Financial Market**

The aim of the article is to study the banking system of Ukraine as part of the financial market. An analysis of macroeconomic indicators, based on data from the National Bank of Ukraine and the Ministry of Finance of Ukraine, is carried out. It is found that today the development of the banking sector of Ukraine is largely conditioned by economic growth of the country and the situation in international financial markets. It is proved that improving the quantitative and qualitative features of the development of the financial sector as a whole is an important condition for state regulation of the financial system of Ukraine, preceding the adoption of effective and adequate management decisions aimed at searching for approaches and appropriate methods, with regard to challenges posed by the external financial environment, at the stage of integration processes. It is justified that the Ukrainian banking sector is gradually integrating into the international banking system and is forming its own development model, which should fully realize Ukraine's potential in financial globalization. There highlighted the trends in the banking industry of Ukraine: restoration of profitable activities of banks (in the system in general); increase by the National Bank of the discount rate, which led to a growing attractiveness of investment in government bonds and NBU certificates of deposit; slow pace of business lending; rapid development of consumer lending. It is concluded that a tight monetary policy, restrained fis-

вложений в государственные облигации и депозитные сертификаты НБУ; медленные темпы кредитования бизнеса; быстрое развитие потребительского кредитования домохозяйств. Сделан вывод, что главными рычагами удержания роста экономики в 2019 году можно считать жесткую монетарную политику, сдержанную фискальную политику, прогнозируемое уменьшение урожая зерновых и снижение объемов мировой торговли, в частности, вследствие действия протекционистских мер.

Ключевые слова: банковская система, финансовый рынок, финансовая среда, монетарная политика, фискальная политика, макроэкономические показатели.

Рис.: 5. **Табл.:** 2. **Библ.:** 15.

Мельник Виктор Николаевич – доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры финансов, Киевский национальный экономический университет им. В. Гетьмана (просп. Победы, 54/1, Киев, 03057, Украина)

E-mail: melnik_viktor@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7439-1564>

Житарь Максим Олегович – кандидат экономических наук, доцент, заместитель директора Учебно-научного института финансов, банковского дела Университета государственной фискальной службы Украины (ул. Университетская, 31, корп. В, Ирпень, 08201, Украина)

E-mail: zhytarmaksym@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3614-0788>

cal policy, forecasted decrease in the grain harvest and decline in the volume of international trade, in particular, as a result of protectionist measures, can be considered the main levers of maintaining economic growth in 2019.

Keywords: banking system, financial market, financial environment, monetary policy, fiscal policy, macroeconomic indicators.

Fig.: 5. **Tabl.:** 2. **Bibl.:** 15.

Melnyk Victor M. – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor of the Department of Finance, Kyiv National Economic University named after V. Hetman (54/1 Peremohy Ave., Kyiv, 03057, Ukraine)

E-mail: melnik_viktor@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7439-1564>

Zhytar Maksym O. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Deputy Director of the Educational and Scientific Institute of Finance, Banking of the University of the State Fiscal Service of Ukraine (Bldg B, 31 Universytetska Str., Irpin, 08201, Ukraine)

E-mail: zhytarmaksym@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3614-0788>

Вступ. На сьогодні розвиток банківської сфери України багато в чому визначається підвищенням економіки країни та положенням на міжнародних фінансових ринках. Відповідно, актуальним є здійснення аналізу макроекономічних показників, які основані на даних Національного банку України і Міністерства фінансів України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями функціонування банківської системи в структурі фінансового ринку займалися багато зарубіжних учених, серед яких можна виділити: М. Барклі, Р. Брейлі, С. Бріггема, Р. Голдмена, Ф. Клевеленда, Р. Левайна, Н. Менкью, М. Тейлора, Р. Патерсона, Дж. Ван Хорна, А. Шляйфера та ін. Серед вітчизняних науковців, які досліджували цю проблематику, можна зазначити праці: Г. Азаренкової, О. Береславської, О. Васюренко, Н. Волкової, А. Гриценко, Л. Ключко, М. Кужелева, І. Лук'яненко, С. Онишко, Б. Самородова, В. Федосова й ін. Проте на цей час залишається досить багато проблем у розвитку національної банківської системи, що потребує подовження досліджень у межах зазначеної проблематики.

Метою даної статті є дослідження банківської системи України у функціонуванні фінансового ринку.

Виклад основного матеріалу. Найголовнішими важеями утримання зростання економіки в 2019 році можна вважати жорстку монетарну політику, стриману фискальну політику, прогнозоване зменшення врожаю зернових і охолодження світової торгівлі, зокрема, внаслідок дії протекціоністських заходів. По-іншому трактуючи, структурні вузькі частини та диспропорції, які додавалися до кризи, вимагали значних фискальних і зовнішніх змін у відповідь на руйнування, які все більше тиснуть на внутрішній попит, внаслідок чого – обмежене збільшення грошової бази,

високі облікові ставки, які значно зменшили темп кредитування, рівень якого знизився з 61 % у 2014 році до 29 % у 2018 році (рис. 1). Призупинення кредитування корпоративного відділу в іноземній валюті стало внаслідок актуалізації валютних ризиків через різку девальвацію національної валюти у 2014–2015 роках.

Отже, мале зростання ВВП, високий рівень інфляції, нагромадження державного боргу на підґрунті ліквідації без відповідних обґрунтувань значної половини української банківської системи є просуванням кредитної кризи, що спричинено збитками не тільки державного бюджету, але й населення і бізнесу, що врешті-решт зупиняє економічне зростання.

В основному гривня знецінилася на 47 % у 2014 році та ще на 33 % – в 2015 році. До того ж державний і гарантований борг подвоївся як частка ВВП у 2014–2015 роках та на кінець 2016 року мав значення 81 % ВВП. У 2017–2018 роках зазначене відношення зменшилось до 62 %, однак абсолютний обсяг боргу за два роки виріс на 239 млрд грн та на кінець 2018 року сягнув 2,2 трлн грн, або пона 78 млрд дол. Глибока рецесія визвала депозитний відтік, значну кількість банкрутств, що знижує довіру до банківського сектора. Загальний зовнішній борг зріс з 7 % ВВП в 2013 році до 130 % у 2016 році (табл. 1). Того ж часу здійснилося зменшення загального зовнішнього боргу з 142,1 млрд дол. на кінець 2013 року до 114,7 млрд дол. на кінець 2018 року.

В ході зниження загального обсягу боргу відслідковувалась негативна тенденція зростання обсягу боргу відносно ВВП – із 78 % в період 01.01.14 до майже 130 % станом на 01.01.16, але на 01.10.18 вагоме відношення зменшилось до 88 %. Як зрозуміло зі структури валового зовнішнього боргу, у той період, коли приватні суб'єкти першочерго-

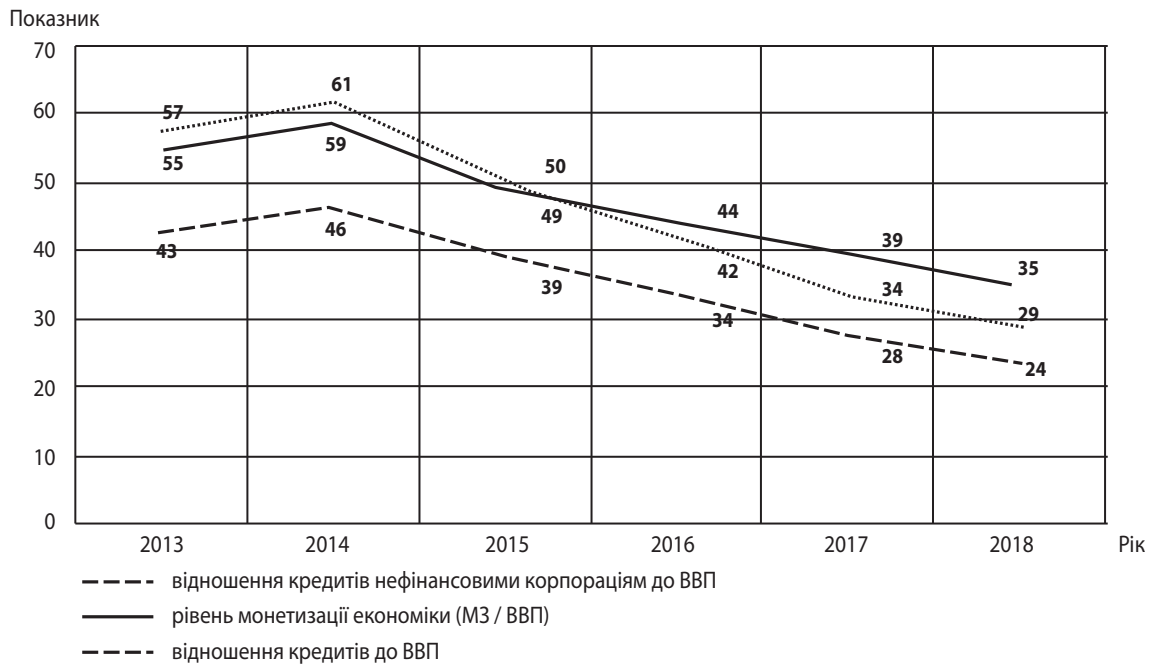

Рис. 1. Динаміка рівня монетизації економіки та відношення кредитів до ВВП в Україні протягом 2013–2018 років, %

Джерело: складено авторами на основі даних НБУ

Таблиця 1

Структура державного зовнішнього боргу на кінець 2018 року

Показники	млрд дол. США	млрд грн
1	2	3
Державний зовнішній борг	39,71	1099,41
Заборгованість за позиками, отриманими від міжнародних фінансових організацій	13,39	370,34
Європейське співтовариство	3,79	104,97
Європейський банк реконструкції та розвитку	0,57	15,92
Європейський інвестиційний банк	0,68	18,85
Міжнародний банк реконструкції та розвитку	4,88	135,06
Міжнародний валютний фонд	3,45	95,55
Фонд чистих технологій (МБРР)	0,01	0,40
Заборгованість за позиками, отриманими від органів управління іноземних держав	1,73	47,93
Канада	0,29	8,13
Німеччина	0,26	7,19
Росія	0,61	16,78
США	0,00	0,13
Японія	0,57	15,70
Заборгованість за позиками, одержаними від іноземних комерційних банків	0,40	11,08
DeutscheBank AG London	0,40	11,08
Заборгованість за випущеними цінними паперами на зовнішньому ринку	22,48	622,37
ОЗДП 2013 року	3,00	83,06
ОЗДП 2014 року	1,00	27,69
ОЗДП 2015 року	12,47	345,20
ОЗДП 2016 року	1,0	27,69

Зайнчення табл. 1

1	2	3
ОЗДП 2017 року	3,00	83,06
ОЗДП 2018 року	2,01	55,67
Заборгованість, не віднесена до інших категорій	1,71	47,29
Міжнародний валютний фонд	1,71	47,29
Гарантований зовнішній борг	10,79	297,81

Джерело: [1]

во старалися виплатити кошти відносно до прийнятих раніше зобов'язань або реструктурувати заборгованість, держава лише прибільшувала борги з 37,6 млрд дол. на кінець 2013 року до 50,5 млрд дол. на кінець 2018 року, або на 34 %.

Таким чином, в економіці спостерігалось понаднормоване накопичення державного боргу за лініями боргової безпеки та несприятливої реструктуризації боргу.

У науковій роботі [2] визначено мотиви та фактори, які здійснюють вплив на ощадну поведінку населення. Автори пояснюють взаємозв'язок між загальними макроекономічними факторами та щаблем депозитів населення в банках.

Розглядаються також можливості розвитку ринку банківських депозитних послуг в Україні. Автор стверджує, що в період післякризового явища нарощується частка короткострокових депозитів до одного року, однак частка довгострокових депозитів стає невагомою. Водночас у праці зазначено, що «в Європі є банки, які висувають

депозити з прибутковістю на 1–2 % вище» [3]. Наприклад, найбільший приватний банк Латвії Rietumu радить своїм клієнтам депозитні вклади під ставку 3,75 %, і це значно помітна відмінність порівняно з тим, що пропонують банки «старої» Європи». І в такому разі потрібно зазначити, що в Євросоюзі вважаються нормою вклади населення в сумі 100 тис. євро [4–6].

Отже, країна, починаючи з 2014 року зазнала стрімкої інфляції, а внутрішній ринок залишився досить імпортозалежним. Своєю чергою, на нашу думку, об'єктивніше досліджувати щабель номінальної зарплати в доларах США. Отже, реальний наявний дохід на одну особу за результатами 2015 року в середньому дорівнював 1456 дол., тоді як у 2013 році – 3343 дол. (-56,4 %). У 2016 році положення відносно стабілізувалося (1451 дол.), а в 2017 році фактичний дохід на одну особу збільшився до 1777 дол., тобто все ще було приблизно вдвічі (на 46,8 %) нижче від передкризового рівня [7]. Надходження та витрати населення України за період 2013, 2015 та 2017 роки наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Доходи та витрати населення України (2013, 2015, 2017 роки), млн дол. США

Показник	2013 рік	2015 рік	2017 рік	2017/2013
1	2	3	4	5
Доходи – усього	193761,2	81118,8	99715,1	-48,5%
▪ заробітна плата	78910,8	32483,4	45460,6	-42,4%
▪ прибуток та змішаний дохід	30485,2	14809,4	17966,7	-41,1%
▪ доходи від власності (отримані)	11003,6	3663,8	2958,0	-73,1%
▪ соціальні допомоги та інші отримані поточні трансферти	73361,6	30162,2	33329,7	-54,6%
▪ соціальні допомоги	40425,7	15681,7	14730,3	-63,6%
▪ інші отримані поточні трансферти	7308,4	3647,4	4223,7	-42,2%
▪ соціальні трансферти в натурі	25627,4	10833,2	14375,7	-43,9
Витрати та заощадження усього	193761,2	81118,8	99715,1	-48,5
▪ придбання товарів та послуг	163146,6	71787,4	88732,65	-45,6%
▪ поточні податки та доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти	13429,9	7058,3	9019,9	-32,8%
▪ поточні податки на доходи, майно тощо	9125,9	4782,8	7519,0	-17,6%
▪ внески на соціальне страхування	2035,9	750,0	90,9	-95,5%
▪ інші поточні трансферти	2268,1	1525,6	1410,0	-37,8%
▪ нагромадження не фінансових активів	672,8	-96,9	-1205,4	
▪ приріст фінансових активів	13873,1	1519,4	2357,4	-83,0%

1	2	3	4	5
▪ приріст грошових вкладів та заощаджень у цінних паперах	13102,3	-4866,4	2337,9	-82,2%
▪ заощадження в іноземній валюті	2691,0	-131,4	393,0	-85,4%
▪ позики, отримані за винятком погашених (-)	661,1	-3788,2	454,8	-31,2%
Наявний дохід	152065,2	62376,7	75508,8	-50,3%
Наявний дохід з розрахунку на одну особу, грн	3342,8	1455,9	1777,3	-46,8%
Реальний наявний дохід, % до відповідного періоду попереднього року	106,1	79,6	110,9	

Джерело: [1]

Виходячи з цього вивчення загальних показників доходів і витрат населення України за минулі роки тільки акцентує загальне убоге становище населення, що вилилося в постреволюційні події в країні [8].

Значущим макроекономічним індикатором ефективності банківської системи є співвідношення коштів клієнтів банків та ВВП (рис. 2). В результаті закриття значної кіль-

кості банків та зниження доходів населення сумарна величина зобов'язань банків перед клієнтами впала з 42,3% від ВВП у 2013 році до 26 % у 2018 році, отже, за узагальнюючими даними п'яти останніх років ресурсна база банків скоротилася більше, ніж на 16 % ВВП. Такий обсяг скорочення виник передусім внаслідок коштів фізичних осіб, величина яких за п'ять років впала з 26,6 % до 13,9 % від ВВП.

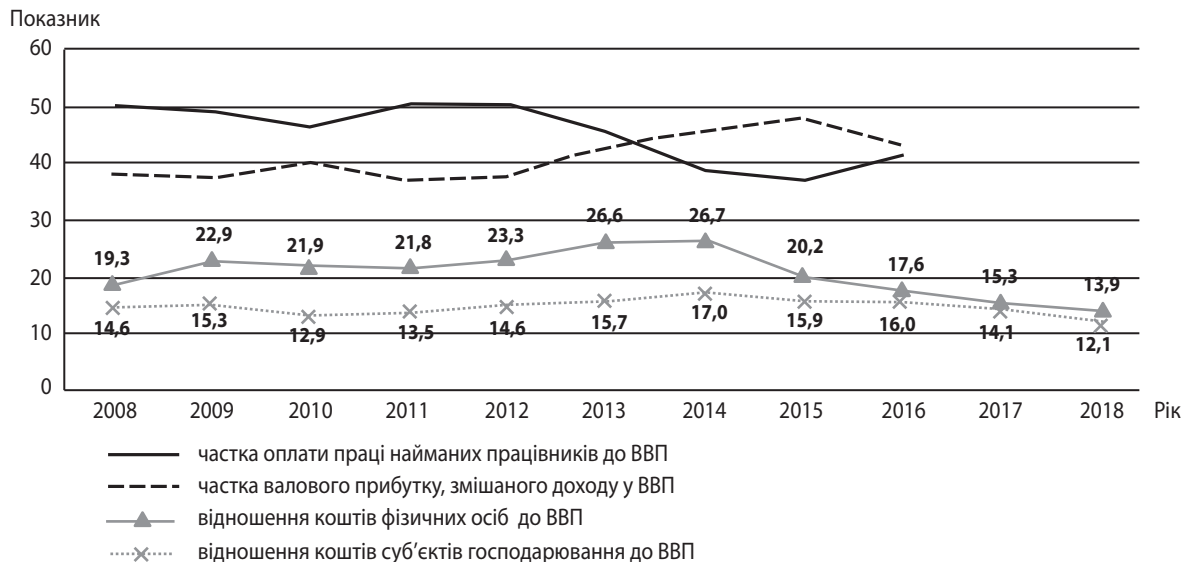

Рис. 2. Динаміка відношення коштів клієнтів банків до ВВП та окремих складових ВВП за категоріями доходу протягом 2008–2018 років, %

Джерело: розраховано авторами на основі даних НБУ

Однак, якщо перед 2016 роком темпи цього показника загалом відповідали темпу частки оплати праці найманих працівників у ВВП, то в 2017–2018 роках спад частки коштів фізичних осіб у банках (відносно ВВП) продовжився незалежно від зростання обсягів оплати праці у ВВП.

Це підтверджує невідповідність зв'язку між доходами населення і вкладами фізичних осіб у банках, що є результатом згання довіри до банківської системи та спаду ставок за депозитами внаслідок ослаблення конкуренції під дією монопольного положення банків з державним капіталом.

Зменшення коштів фізичних осіб як складової від ВВП показує насамперед втрату банками строкових депозитів, що є однією з головних ознак спаду довгострокового кредитування.

В результаті виключення банків з ринку серйозних збитків зазнали юридичні особи і населення, у зв'язку з чим значно розладилось фінансове становище багатьох підприємств, деякі з них збанкрутували, а держава недоотримала податкові надходження.

Надія на повернення коштів, які значилися на рахунках підприємств у банках, відносно яких узгоджено рішення щодо впровадження тимчасової адміністрації або ліквідації, практично відсутня, тому що цінова вартість активів таких банків у кілька разів менша їх балансової вартості.

Рішення оголосити банк банкрутом і відхилити ліцензії проблемного банку – вказівка зміни стратегії його роботи, переміна менеджменту, санація / продаж банку стратегічному інвестору – непрості заходи, однак вони

обов'язкові для того, щоб відновити фінансовій системі України не лише стабільність, а й передусім довіру.

Для прикладу: в Італії функціонують банки, яким понад 200 років. У XIX–XX ст. велика кількість з них опанували процедури примусової заміни власників і керівництва, санації, консолідації тощо [4]. Але водночас банки уберігали свої ліцензії та клієнтів, здійснюючи їх обслуговування.

За період з січня 2016 року на кінець 2018 року чисельність банків зменшилась з 117 до 77. На цей час в Україні функціонують 37 банків з іноземним капіталом, які з них 23 зі 100 % іноземним капіталом (рис. 3), при тому у вересні 2018 року їх чисельність зросла до 41, однак протягом четвертого кварталу зменшилася на чотири установи.

Водночас в Україні й досі здійснюється «очищення» банківської системи, яке ще триватиме певний період. Для

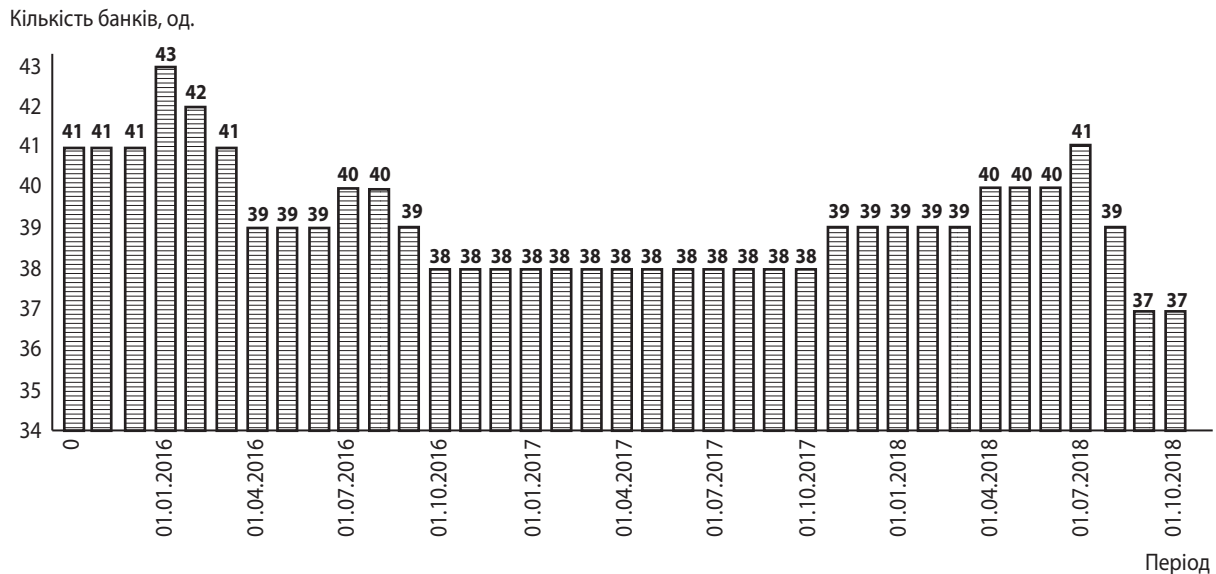

Рис. 3. Кількість діючих банків з іноземним капіталом в Україні за 2016–2018 роки

Джерело: розраховано авторами на основі [9; 10]

буденних клієнтів це свідчить те саме, що й раніше – втрату довіри та спроможність кредитуватися.

На наш розгляд, для відновлення банківської сфери потрібен певний час, для того щоб система заново змогла подолати етап апробації. Відновлення довіри установ до банківської системи очевидно тільки в разі заміни підходів НБУ до судження функції захисту інтересів вкладників і кредиторів, що визначає перебудову ідеології.

Щодо концентрації активів у банківській галузі, то протягом 2017–2018 років на 20 найбільших банків числилося понад 90 % чистих активів. На кінець 2018 року частка державних банків за чистими активами збільшилась до 54,7 %, за депозитами населення – до 63,4 % [8].

У 2018 році банківська система уперше за п'ять років одержала дохід у розмірі 21,7 млрд грн, що є рекордним показником для вітчизняної банківської системи.

В цілому за результатами 2018 року з 77 платоспроможних банків 64 одержали прибуток, обсяг якого становив 34,4 млрд грн, 13 банків – збиток в розмірі 12,7 млрд грн [8]. Прибуток у 2018 році досягнуто, головним чином, групою банків з іноземним капіталом (15 млрд грн прибутку за рік) і ПриватБанком (11,7 млрд грн прибутку за рік).

Отримання банками чистого прибутку в 2018 році переважно окреслено зменшенням відрахувань у резерви до 23,7 млрд грн, що вдвічі менше цього показника 2017 року (49,2 млрд грн). Слід зазначити, що протягом 2016–2017 років банківська сфера продемонструвала

збитки 159,4 млрд грн і 26,5 млрд грн відповідно, переважно через чималі відрахування до резервів ПриватБанком (рис. 4 (а)). Операційна ефективність в середньому за 2018 рік виявилася постійною – 58,9 % порівняно з 58,4 % у 2017 році і 58,3 % у 2016 році (рис. 4 (б)). У 2015 році банків з збитковою діяльністю нараховувалось 46 із 117. Удвічі зменшилась кількість банків, які отримали операційний збиток до формування резервів. Чисельність банків, які продемонстрували негативний чистий процентний дохід протягом року, впала з 7 до 4 [9].

На рис. 5 наведено динаміку частки недієвих кредитів банків від 01.02.17 до 01.01.19 рр. За результатами 2018 року, частка недіючих кредитів у галузі впала з 54,54 % до 52,85 %, що було обумовлено швидкими збільшенням обсягу споживчих кредитів, себто фактично властивий суто статистичний ефект [8].

Кредитний портфель збільшився тільки в державних банках – на 2,0 % з початку року, а в інших групах зафіксовано спад. Зниження вартості фінансового ресурсу призвело до спаду кредитних ставок. Значний вплив на вартість кредитів у національній валюті для бізнесу посіла масштабна реструктуризація, в межах якої нові гривневі ставки були ближчі до доларових, порівняно з гривневими. Причиною є повільне відновлення економіки, надмірне кредитування бізнесу та високих відсоткових ставок.

Основним напрямком поточного року є трансформація валюти кредитів на гривню під час реструктуризації

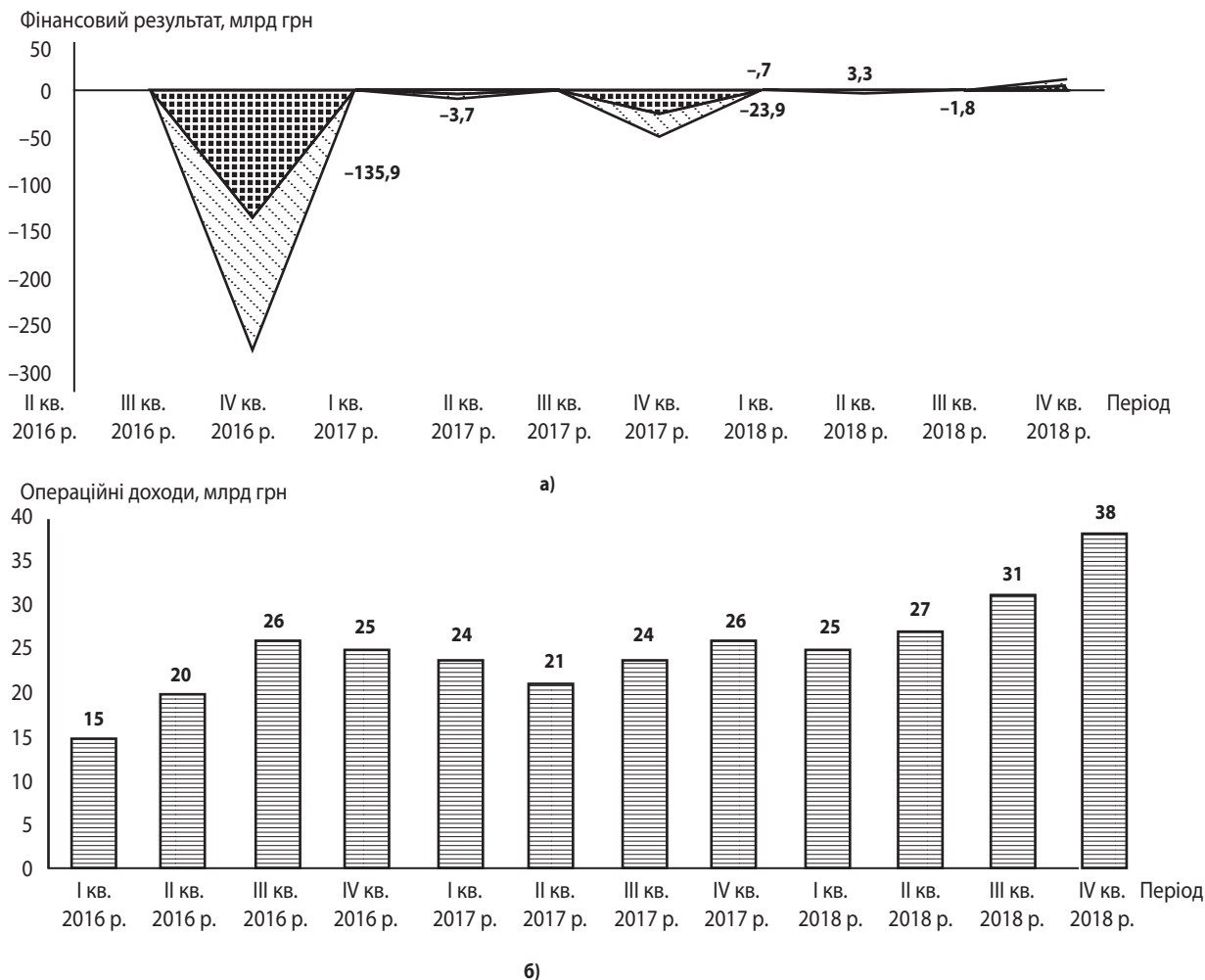

Рис. 4. Фінансовий результат банків (а) та операційні доходи банків (б)

Джерело: розраховано авторами на основі [11]

зобов'язань. Протягом трьох кварталів 2017 року кредити в національній валюті виросли на 10 %, особливо істотним став стрибок у III кварталі. В той час валютні кредити в доларовому еквіваленті зменшилися на 11 %. Портфель кредитів помітно зростає тільки в сільському господарстві. Показники галузі зароджують надію сподіватися на те, що тенденція триватиме.

Частка нефункціонуючих кредитів у банках з іноземним капіталом за результатами 2018 року впала з 41,01 % до 38,50 %, а з українським приватним капіталом – з 24,08 % до 23,01 %.

Набагато кращі показники якості кредитного портфеля українських приватних банків роз'яснюються переважно тим, що так зване очищення банківської сфери протягом останніх п'яти років здійснювалося майже виключно за рахунок цієї категорії банків (винятком є ліквідація декілька банків з російським капіталом).

За відомостями Національного банку, ступінь покриття непрацюючих кредитів резервами на кінець 2018 року сягав 95,5 %, що є припустимим показником з судження міжнародних стандартів [8].

Головним джерелом зростання ресурсної бази банків у 2018 році стало залучення грошових коштів населення.

Обсяги коштів на рахунках фізичних осіб за рік зросли на 6,5 % – 508,9 млрд грн. Однак, спираючись на консервативну процентну політику банків, розміри строкових депозитів фізичних осіб за висновками 2018 року зросли тільки на 0,7 % до 327,6 млрд грн.

Розміри коштів суб'єктів господарювання у банках за 2018 рік зросли на 0,5 % – до 406,2 млрд грн. Таким чином, їх частка у загальному обсязі депозитів на кінець 2018 року становила понад 44 %, що є найбільшим показником серед європейських країн. Незважаючи на це, зовнішнє фінансування припинило бути вагомим фактором в основі українських банків. Фінансові установи з іноземним капіталом, які мали потребу в докапіталізації, уривками конвертували у капітал зобов'язання перед материнськими структурами, а отже, в субординований борг і міжбанківські кредити. Валовий зовнішній борг банків за три квартали 2018 року зменшився на 422 млн дол. США – до 5,8 млрд дол., коли на початок 2014 року його розмір складав 22,6 млрд дол. США [8].

Активи банків за результатами 2018 року зросли на 2 % – до 1360,8 млрд грн. Під натиском жорсткої процентної політики НБУ здійснювалося подальше збільшення зацікавленості вкладень у цінні папери: за рік приріст за пев-

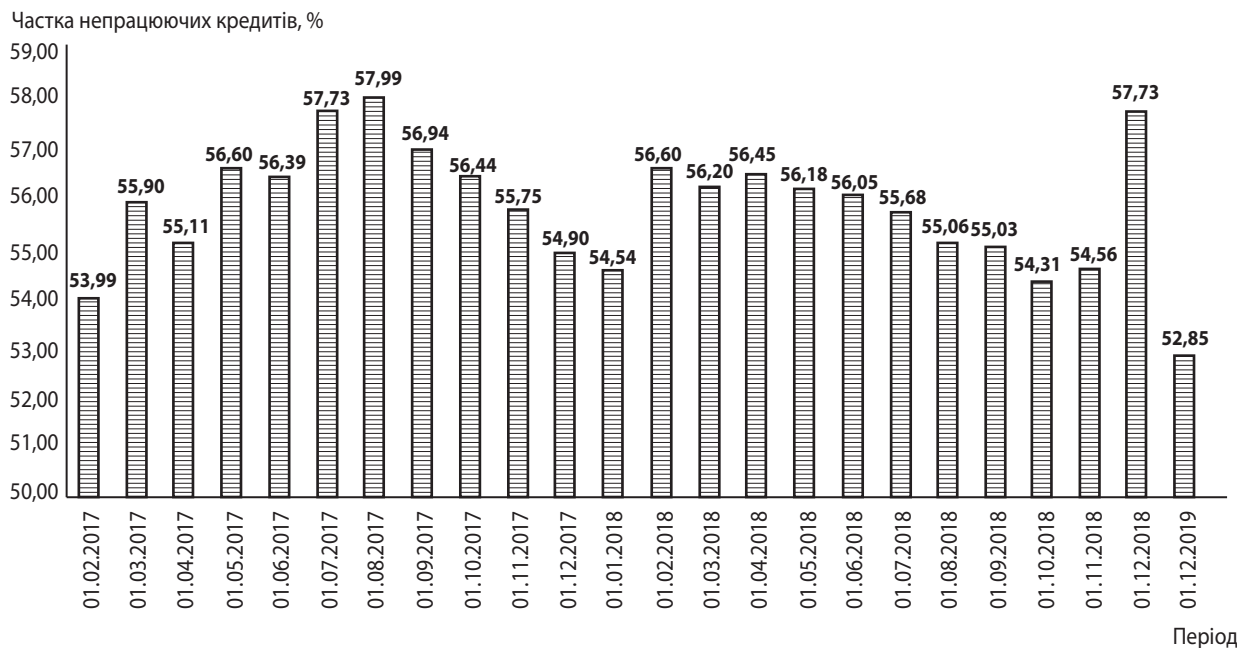

Рис. 5. Частка непрацюючих кредитів у банках за період від 01.02.17 до 01.01.19

Джерело: розраховано авторами на основі [11]

ним видом активів складав 12,9 % – до 480,6 млрд грн, водночас портфель ОВДП зріс на 16,9 % – до 407,4 млрд грн.

Кредитування фізичних осіб згідно з точкою подання швидкості зростання вагомо переважало кредитування бізнесу: за рік загальні залишки за кредитами фізичним особам зросли на 15,1 % – до 196,6 млрд грн, за кредитами суб'єктам господарювання – на 6,3 %, до 919,1 млрд грн. Ще значніша різниця відслідковується за кредитами у національній валюті – річний приріст складав відповідно 31,6 % і 4,0 % [12].

В основі високих відсоткових ставок лежить високий кредитний ризик і жорстка відсоткова політика НБУ, що є найсуттєвішою, з точки зору корпоративних позичальників, перепорою для залучення нових кредитів [13].

Того ж часу в серпні 2017 року пришивидився приплив депозитів фізичних осіб, і становище з нефункціонуючими кредитами дещо вирівнялося. Перше півріччя 2017 року позначилося високим рівнем кредитних ризиків, переважно у корпоративному секторі. Зазначимо, що згідно зі статистикою кредитні портфелі бізнесу в деяких великих банках з іноземним капіталом збільшувались, взагалі валовий корпоративний кредитний портфель впав на 2,3 % (-19,2 млрд грн) [9]. Тобто, з однієї сторони, відслідковується залучення держбанками коштів фізичних осіб, а з іншого – відтік грошових коштів за рахунок корпорацій. Це спричинило дві причини: вилучення грошових коштів колишньої влади на рахунках у державних банках і виплата дивідендів деякими державними монополіями. Приріст бюджетних коштів на рахунках банків відшкодувало цей відтік, тому ліквідність галузі в основному не погіршилася. Депозити клієнтів залишаються незмінною базою в основі системи, їх частка складає майже три чверті зобов'язань банків.

Зазначимо, що депозити в дол. США продовжують дешевшати через недостатність попиту на валюту серед

банків. Існує певна різниця між ставками на депозити в іноземних банках, які висувають ставки нижче за середньоринкові в державних і приватних банках. У I півріччі 2017 року кредитування бізнесу здешевіло, однак темп зниження ставок за корпоративними кредитами був повільніший, ніж за депозитами населення [10]. Це говорить про здатність подальшого спаду ставок за кредитами бізнесу.

Згідно з даними НБУ у ТОП-10 найбільш прибуткових банків за 2018 рік увійшли: ПриватБанк (11668 млн грн), Райффайзен Банк Аваль (5088 млн грн); УкрСиббанк (2658 млн грн); ПУМБ (2038 млн грн); ОТП Банк (1974 млн грн); КредіАгроколь Банк (1463 млн грн); Сітібанк (1415 млн грн); Альфа-Банк (1258 млн грн); Укрексімбанк (958 млн грн); Укргазбанк (766 млн грн).

Одночасно в ТОП-10 найбільш нерентабельних банків за результатами 2018 року увійшли: Сбербанк (-7614 млн грн); Промінвестбанк (-3389 млн грн); Укрсоцбанк (-886 млн грн); банк «Кредит Дніпро» (-229 млн грн); банк «Форвард» (-165 млн грн); Правекс-Банк (-137 млн грн); Вернум Банк (-109 млн грн); Місто Банк (-83 млн грн); АКБ «Львів» (-42 млн грн); Юнекс Банк (-11 млн грн) [8].

У 2016 році було встановлено історично найбільший збиток банківської галузі – 159,4 млрд грн, в тому ряді – 135,3 млрд грн збитку в ПриватБанку, створеного доформуванням резервів за кредитними операціями. НБУ також зазначає, що для решти платоспроможних банків відрахування в резерви в 2016 році відносно з попереднім роком значно скоротилися. Ця позитивна тенденція лягла в основу зниження їх сукупних збитків у 2,8 разу – до 24 млрд грн з 66,9 млрд грн у 2015 році. Зазначимо, що значно знизилася масштаби збитків за 2016 рік сектора державних банків – на 21,5 млрд грн [9].

Серед великої кількості позитивних тенденцій для всієї банківської галузі потрібно виділити зростан-

ня порівняно з 2015 роком чистого відсоткового доходу на 15 % за рахунок збільшення відсоткових доходів (на 4,6 млрд грн) на горизонті зниження відсоткових витрат (на 1,2 млрд грн) [9].

Щодо віднесення та обслуговування бюджетних організацій до державних банків, то відповідні процеси не просто розміщують учасників банківської галузі в нерівні умови, але й понижують певним чином конкурентоспроможність самих державних банків, ліквідуючи здорову конкуренцію, порушуючи права споживачів і розвертаючи весь сектор до адміністративного, або ручного, регулювання ринкових процесів. Від цього досвіду потрібно відмовлятися також через непрозорість тендерів і конкурсів, виграш у яких отримують навіть ті банки, які на дату здійснення таких заходів вже окреслені регулятором неплатоспроможними або взагалі банкрутами.

Відповідно, можна стверджувати, що правова система зобов'язана гарантувати незалежність судової влади, її неупередженість і дієвість. Суди повинні діяти компетентно, оперативно й ефективно, а хід прийняття судових рішень мусить заохочувати взаємоприйнятне рішення суперечок між сторонами там, де це ймовірно, в іншому разі – гарантувати своєчасне прийняття рішень, гарантуючи передбачуваність системи шляхом систематичного й безумовного використання норм права.

Відповідно, за 2018 рік можна виділити такі тенденції в банківській галузі України: відбудова прибуткової діяльності банків (в загальному по системі); збільшення Національним банком облікової ставки, яка призвела до збільшення привабливості вкладень у державні облігації і депозитні сертифікати НБУ; повільні темпи кредитування бізнесу; швидкий розвиток споживчого кредитування домогосподарств.

Придушення конкуренції на банківському ринку певною мірою негативно позначилось не тільки на його учасниках та сталості самої банківської галузі, а й на темпах економічного зростання. Про це значно впевнено стверджують показники економіки України за останні роки, що переміщуються від стагнації до рецесії, і навпаки. Це певною мірою ослаблює довіру та посилює концентрацію ризиків [14].

Висновок. На сьогодні поліпшення кількісних і якісних властивостей розвитку фінансового сектора в цілому є важливою умовою державного регулювання фінансової системи України, що передуватиме прийняттю ефективних і адекватних управлінських рішень з метою знаходження підходів і правильних методів на етапі інтеграційних процесів з урахуванням труднощів зовнішнього фінансового середовища [15; 16]. Згідно зі здійсненими дослідженнями видно, що українська банківська сфера поетапно інтегрується в міжнародну банківську систему та формує власну модель розвитку, яка зобов'язана цілком застосувати потенційні можливості України у фінансовій глобалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глобальний аналіз базових макроекономічних показників України (2013–2018 pp.). URL: <http://publicaudit.com.ua/>

reports-on-audit/analiz-bazovykh-makroekonomichnykh-pokaznykiv-ukrayiny-2013-2016-rr/

2. Примостка Л. О., Шевалдіна В. Г. Заощадження населення України: формування та залучення в банки : монографія. Київ : КНЕУ, 2014. 234 с.

3. Алле М. Глобализация: разрушение русловий занятости и экономического роста. Эмпирическая очевидность. М. : ТЕИС, 2003. 314 с.

4. Барановський О. І. Іноземний капітал на ринках банківських послуг України, Росії та Білорусі. *Вісник Національного банку України*. 2007. № 9. С. 12–20.

5. Офіційний сайт банку Rietumu у Латвії. URL: <http://www.rietumu.ru/infoarhiv/germany.html>

6. Житар М. О., Ананьєва Ю. В. Особливості управління фінансовими результатами діяльності банківських установ. *Економічний вісник університету*. 2019. № 40. С. 134–140.

7. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

8. Офіційне інтернет-представництво НБУ. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=23487024&cat_id=57896

9. Официальный курс НБУ // Минфин. URL: <https://index.minfm.com.ua/exchange/nbu/curr/usd/>

10. Ettore D., Meyer-Cirkel A., Santabarbara D. Domestic Financial Development in Emerging Market Economies: Evidence and Implications. *ECB Occasional Paper*. 2009. No. 102.

11. Показники фінансової звітності банків України // Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua>

12. Житар М. О. Аналіз сучасного стану кредитної діяльності банків України. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2017. № 1. С. 94–105.

13. Кришталь Г. О. Управління фінансовими ризиками комерційних банків. *Вісник УБС НБУ*. 2014. № 1 (19). С. 179–184.

14. Кужелев М. О., Житар М. О. Фінансова гнучкість прийняття рішень в інвестиційній діяльності банків: монографія. Київ : Центр учб. літ. Київ-Бидгощ, 2016. 176 с.

15. Grydzhuk D. Application of new approaches in assessment and management of efficiency in modern Banking business. *Journal of Academy of Business and Economics (JABE)*. 2018. Vol. 18. Issue 1. P. 13–30.

16. Samorodov V. Banks financial performance optimization problem in the context of their financial development. *International Collection of Scientific Proceedings «European Cooperation»*. 2015. Vol. 7 (7). P. 27–33.

REFERENCES

Alle, M. *Globalizatsiya: razrusheniye usloviy zanyatosti i ekonomicheskogo rosta. Empiricheskaya ochevidnost* [Globalization: the Destruction of Employment and Economic Growth. Empirical Evidence]. Moscow: TEIS, 2003.

Baranovskiy, O. I. "Inozemnyi kapital na ryinkakh bankivskiykh posluh Ukrainy, Rosii ta Bilorusi" [Foreign Capital in the Banking Markets of Ukraine, Russia and Belarus]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy*, no. 9 (2007): 12–20.

Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Dorrucchi, E., Meyer-Cirkel, A., and Santabarbara, D. "Domestic Financial Development in Emerging Market Economies: Evidence and Implications". *ECB Occasional Paper*, no. 102 (2009).

Grydzhuk, D. "Application of new approaches in assessment and management of efficiency in modern Banking business".

Journal of Academy of Business and Economics (JABE), vol. 18, no. 1 (2018): 13-30.

"Hlobalnyi analiz bazovykh makroekonomichnykh pokaznykiv Ukrainy (2013-2018 rr.)" [Global Analysis of Basic Macroeconomic Indicators of Ukraine (2013-2018)]. <http://publicaudit.com.ua/reports-on-audit/analiz-bazovykh-makroekonomichnykh-pokaznykiv-ukrayiny-2013-2016-rr/>

Kryshtal, H. O. "Upravlinnia finansovymy ryzykamy komertsiinykh bankiv" [Financial Risk Management of Commercial Banks]. *Visnyk UBS NBU*, no. 1 (19) (2014): 179-184.

Kuzheliev, M. O., and Zhytar, M. O. *Finansova hnuchkist pryiniattia rishen v investytsiinii diialnosti bankiv* [Financial Flexibility of Decision-making in the Investment Activity of Banks]. Kyiv: Tsentr uchb. lit. Kyiv-Bydoshch, 2016.

"Ofitsialnyy kurs NBU" [The Official Course of the NBU]. Minfin. <https://index.minfin.com.ua/exchange/nbu/curr/usd/>

Ofitsiine internet-predstavnytstvo NBU. https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=23487024&cat_id=57896

Ofitsiyniy sait banku Rietumu u Latvii. <http://www.rietumu.ru/infoarhiv/germany.html>

"Pokaznyky finansovoi zvitnosti bankiv Ukrainy" [Financial Statements of Ukrainian Banks]. Natsionalnyi bank Ukrainy. <https://bank.gov.ua>

Prymostka, L. O., and Shevaldina, V. H. *Zaoshchadzhenia naseleennia Ukrainy:formuvannia ta zaluchennia v banky* [Savings of the Ukrainian Population: Formation and Involvement in Banks]. Kyiv: KNEU, 2014.

Samorodov, B. "Banks financial performance optimization problem in the context of their financial development". *International Collection of Scientific Proceedings «European Cooperation»*, vol. 7 (7) (2015): 27-33.

Zhytar, M. O. "Analiz suchasnoho stanu kredytnoi diialnosti bankiv Ukrainy" [Analysis of the Current State of Credit Activity of Ukrainian Banks]. *Zbirnyk naukovykh prats Universytetu derzhavnoi fiskalnoi sluzhby Ukrainy*, no. 1 (2017): 94-105.

Zhytar, M. O., and Ananieva, Yu. V. "Osoblyvosti upravlinnia finansovymy rezultatamy diialnosti bankivskykh ustanov" [Features of Managing Financial Results of Banking Institutions]. *Ekonomichniy visnyk universytetu*, no. 40 (2019): 134-140.

Стаття надійшла до редакції 06.02.2020 р.